

Julian Sutor

Funkcje konsularne w zakresie obrotu prawnego z zagranicą

Palestra 22/9(249), 42-49

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Inną już sprawą jest to, że w wypadku wyroku skazującego z reguły będzie wystarczało zaskarżenie podstawy faktycznej wskazanej w sentencji orzeczenia. Może się jednak zdarzyć, że na skutek np. niedokładnego ustalenia czynu w sentencji powstanie potrzeba zaskarżenia tych sformułowań uzasadnienia, które stanowią dopełnienie podstawy faktycznej.

Na zakończenie jeszcze kilka słów w kwestii zaskarżalności motywów. Zgodnie z przyjętym założeniem nie są one „rozstrzygnięciami” w rozumieniu art. 374 § 3 k.p.k., co przesądza o ich przydatności w charakterze substraktu zaskarżenia. Kontrola odwoławcza skierowana wyłącznie na zmianę motywów jest więc niedopuszczalna.¹⁸ Trzeba jednak podkreślić, że odróżnienie „motywów” od „podstawy faktycznej” może niekiedy sprawiać w praktyce duże trudności.

¹⁸ M. Cieślak: Głosa, jw., s. 174.

JULIAN SUTOR

Funkcje konsularne w zakresie obrotu prawnego z zagranicą

Artykuł przedstawia w sposób zwięzły stan prawny dotyczący podstawowych funkcji konsularnych w zakresie obrotu prawnego z zagranicą. Autor opowiada się za nowelizacją ustawy z 11.XI.1924 r. o organizacji konsulatów i czynnościach konsulów.

W związku ze stałym rozwojem stosunków i współpracy między państwami wzrosła rola i znaczenie służby konsularnej w dziedzinie realizacji obrotu prawnego z zagranicą.¹

Czynności konsula o charakterze prawnym są obecnie szerokie i różnorakie i obejmują trzy podstawowe dziedziny działania z zakresu: kompetencji organów administracyjnych, notarialnych i sądowych państwa przyjmującego. Służą one ułatwianiu międzynarodowego obrotu prawnego i realizacji przez obywateli państwa wysyłającego, którzy znaleźli się w państwie przyjmującym, swych praw i obowiązków wobec państwa ojczystego.

Z roku na rok zwiększa się ruch osobowy z zagranicą, a w związku z tym — także liczba różnych czynności związanych z wypełnianiem jednej z podstawowych funkcji służby konsularnej, jaką niewątpliwie jest sprawowanie opieki nad przebywającymi za granicą stale lub tymczasowo obywatelami PRL. Obowiązek ten został szczególnie podkreślony w polskim ustawodawstwie wewnętrznym. Dlatego też bardzo precyzyjne sformułowanie tego obowiązku w art. 15 ustawy z dnia 11.XI.1924 r. o organizacji konsulatów i czynnościach konsulów² zasługuje na przytoczenie w całości: „Konsulowie zobowiązani są bronić praw, mienia i interesów obywateli polskich oraz udzielać im rad i pomocy, stosując się do praw i zwyczajów

¹ Szerzej na ten temat — por. J. Sutor: Prawo dyplomatyczne i konsularne, Warszawa 1977, s. 320 i nast.

² Dz. U. z 1924 r. Nr 103, poz. 944.

państw, w których urzędują. Konsulowie winni również czuwać nad tym, ażeby obywatelom polskim nie czyniono przeszkód w korzystaniu z praw, ulg i przywilejów przyznanych przez miejscowe ustawy i zwyczaje oraz przez umowy międzynarodowe”.

Mimo zmienionych warunków międzynarodowych i rozciągnięcia we współczesnym prawie konsularnym³ obowiązku konsula chronienia nie tylko interesów obywateli, lecz również interesów państwa i osób prawnych — sformułowania obowiązków przytoczonego artykułu ustawy z 1924 r. zachowują wciąż swą aktualność.

Zakres funkcji konsula w dziedzinie obrotu prawnego z zagranicą zależy od charakteru stosunków z danym państwem, od rozwoju np. turystyki, emigracji zarobkowej itp. Dlatego też zawierane współcześnie konwencje konsularne ograniczają się zazwyczaj do wyliczenia najważniejszych funkcji konsularnych. Zgodnie z zasadą współczesnego prawa konsularnego, państwo wysyłające samo określa zakres kompetencji rzeczowej konsula. Jak to określa konwencja wiedeńska z 24.IV.1963 r. o stosunkach konsularnych⁴ w art. 5, urząd konsularny⁵ uprawniony jest do wykonywania — oprócz wyliczonych w konwencji — także innych funkcji powierzonych mu przez państwo wysyłające bądź które są przewidziane w umowach międzynarodowych zawartych między obu państwami. Funkcje konsularne z dziedziny obrotu prawnego z zagranicą są dosyć rozległe, a zakres ich przekracza możliwości ich szczegółowego omówienia w ramach jednego artykułu.

Ponieważ brak jest powszechnie uznanych norm prawnomiędzynarodowych, które zakładałyby obowiązek wzajemnego udzielania pomocy prawnej, państwa udzielają sobie pomocy prawnej bądź na podstawie zawartych między nimi umów bilateralnych lub umów wielostronnych, których są stronami, bądź też przepisów wewnętrznymi. Umowy te i przepisy wewnętrzne państw precyzują zazwyczaj nie tylko same funkcje, lecz również formy wykonywania określonych czynności przez urzędników konsularnych na zlecenie sądów lub biur notarialnych państwa wysyłającego. Na podstawie tych umów i wewnętrznych przepisów prawnych sąd wzywający lub w niektórych wypadkach biuro notarialne, aby przeprowadzić określoną czynność za granicą lub udzielić pomocy prawnej, może się zwrócić w tej sprawie bądź do urzędu konsularnego lub wydziału konsularnego misji dyplomatycznej, bądź też bezpośrednio do sądu lub innego organu państwa obcego.

Przy omawianiu funkcji konsularnych w obrocie prawnym z zagranicą pamiętać należy o następujących zasadach: W stosunkach międzypaństwowych są one określone na podstawie umów dwustronnych i wielostronnych, których postanowienia mają priorytet przed przepisami państwa wysyłającego, często określającymi lub precyzującymi zakres czynności konsularnych. W braku umów międzynarodowych zastosowanie może mieć zasada lub norma międzynarodowego prawa zwyczajowego. Przy wykonywaniu swych funkcji konsul nie może wkraczać w zakres działania należący do kompetencji organów państwa przyjmującego, chyba że zezwalają mu na to postanowienia obowiązującej umowy międzynarodowej lub normy prawa zwyczajowego. Konsul może, w zasadzie, spełniać tylko takie czynności, które odnoszą się do obywateli państwa wysyłającego albo wywierają skutek prawny w tym państwie. Członkowie urzędów konsularnych są obowiązani przestrzegać przepisów prawa obowiązującego w państwie przyjmującym. W świetle współczesnego prawa

³ Por. art. 5 pkt a konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych z 24.IV.1963 r., a także odpowiednie artykuły zawartych przez PRL z różnymi państwami dwustronnych konwencji konsularnych.

⁴ Polska podpisała tę konwencję, lecz jej dotychczas nie ratyfikowała.

⁵ Przez pojęcie to rozumie się także wydział konsularny misji dyplomatycznej.

dyplomatycznego i konsularnego uprawnienia urzędów konsularnych z omawianego zakresu stosują się również do stałych przedstawicielstw dyplomatycznych, które są uprawnione do wykonywania funkcji konsularnych.

Ogólnie rzecz biorąc, czynności polskiego urzędnika konsularnego z dziedziny obrotu prawnego z zagranicą regulują umowy dwustronne, zwane konwencjami konsularnymi, których Polska zawarła dotychczas szesnaście,⁶ umowy dwustronne o obrocie prawnym, których Polska zawarła do tej pory jedenaście,⁷ oraz umowy wielostronne, głównie zaś konwencja haska o procedurze cywilnej z 1.III.1954 r.,⁸ a także wspomniana konwencja wiedeńska o stosunkach konsularnych z 1963 roku. Konwencja ta — wśród wielu innych — wlicza w art. 5 najbardziej typowe, choć nie wszystkie funkcje konsularne z zakresu międzynarodowego obrotu prawnego.

⁶ Polska zawarła konwencje konsularne z następującymi państwami:

1. z Jugosławią — 17.XI.1958 r. — Dz. U. z 1959 r. Nr 51, poz. 311
2. z W. Brytanią — 23.II.1967 r. — Dz. U. z 1971 r. Nr 20, poz. 192 (Dnia 14.XI.1975 r. parafowano Protokół zmieniający Konwencję konsularną polsko-brytyjską z 1967 r.
3. z ZSRR — 27.V.1971 r. — Dz. U. z 1972 r. Nr 15, poz. 106
4. z Finlandią — 2.VI.1971 r. — Dz. U. z 1973 r. Nr 2, poz. 11
5. z Belgią — 11.II.1972 r. — Dz. U. z 1974 r. Nr 3, poz. 18
6. z NRD — 25.II.1972 r. — Dz. U. z 1972 r. Nr 55, poz. 360
7. z Kubą — 12.V.1972 r. — Dz. U. z 1975 r. Nr 21, poz. 111
8. z USA — 31.V.1972 r. — Dz. U. z 1973 r. Nr 30, poz. 173
9. z CSRS — 9.VI.1972 r. — Dz. U. z 1973 r. Nr 19, poz. 108
10. z Bułgarią — 10.XI.1972 r. — Dz. U. z 1973 r. Nr 24, poz. 138
11. z Rumunią — 24.III.1973 r. — Dz. U. z 1974 r. Nr 15, poz. 87
12. z Mongolią — 31.V.1973 r. — Dz. U. z 1974 r. Nr 3, poz. 22
13. z WRL — 5.VI.1973 r. — Dz. U. z 1974 r. Nr 5, poz. 28
14. z Włochami — 9.XI.1973 r. — Dz. U. z 1977 r. Nr 9, poz. 35
15. z Austrią — 2.X.1974 r. — Dz. U. z 1975 r. Nr 24, poz. 131
16. z Francją — 20.II.1976 r. — Dz. U. z 1977 r. Nr 19, poz. 761

- 7 1. Umowa polsko-austriacka z 19.III.1924 r. o wzajemnym obrocie prawnym — Dz. U. z 1925 r. Nr 89, poz. 620.
2. Umowa między Polską a Bułgarią z 4.XII.1961 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych — Dz. U. z 1963 r. Nr 17, poz. 88 i 89.
3. Umowa między Polską a Czechosłowacją z 4.VII.1961 r. o uregulowaniu obrotu prawnego w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych — Dz. U. z 1962 r. Nr 23, poz. 103 i 104.
4. Umowa między Polską a Francją z 5.IV.1967 r. o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego — Dz. U. z 1969 r. Nr 4, poz. 22 i 23.
5. Umowa między Polską a Jugosławią z 6.II.1960 r. o obrocie prawnym w sprawach cywilnych i karnych — Dz. U. z 1963 r. Nr 27, poz. 162 i 163.
6. Umowa między Polską a Mongolią z 1.X.1971 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych — Dz. U. z 1972 r. Nr 36, poz. 244 i 245.
7. Umowa między Polską a NRD z 1.II.1957 r. o obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych — Dz. U. z 1958 r. Nr 27, poz. 114 i 115.
8. Umowa między Polską a Rumunią z 25.I.1962 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych — Dz. U. z 1962 r. Nr 63, poz. 301 i 302.
9. Umowa między Polską a Węgrami z 6.II.1959 r. o obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych — Dz. U. z 1960 r. Nr 8, poz. 18 i 19.
10. Konwencja między Polską a W. Brytanią z 26.VIII.1931 r. w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych — Dz. U. z 1932 r. Nr 32, poz. 324.
11. Umowa między Polską a ZSRR z 28.XII.1957 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych — Dz. U. z 1958 r. Nr 32, poz. 147 i 148.

⁸ Dz. U. z 1963 r. Nr 17, poz. 90.

Dlatego też ze względu na ich powtarzanie się w konwencjach dwustronnych zasługują na wyliczenie następujące funkcje:

- udzielanie pomocy i opieki obywatelom państwa wysyłającego, zarówno osobom fizycznym jak i prawnym,
- wydawanie paszportów i dokumentów podróży obywatelom państwa wysyłającego oraz wiz lub odpowiednich dokumentów osobom, które pragną udać się do państwa wysyłającego,
- działanie w charakterze notariusza i urzędnika stanu cywilnego oraz wykonywanie podobnych czynności, jak również niektórych funkcji natury administracyjnej, jeżeli nie sprzeciwiają się temu ustawy i inne przepisy państwa przyjmującego,
- ochrona interesów obywateli państwa wysyłającego, zarówno osób fizycznych jak i prawnych, w sprawach spadków na terytorium państwa przyjmującego — zgodnie z ustawami i innymi przepisami tego państwa,
- ochrona — w granicach ustalonych przez ustawy i inne przepisy państwa przyjmującego — interesów małoletnich i innych osób nie posiadających pełnej zdolności do czynności prawnych, obywateli państwa wysyłającego, w szczególności gdy zachodzi potrzeba ustanowienia nad nimi opieki lub kurateli,
- z zastrzeżeniem przestrzegania praktyki i procedury obowiązującej w państwie przyjmującym — zastępowanie lub zapewnianie odpowiedniego zastępstwa obywateli państwa wysyłającego przed sądami lub innymi władzami państwa przyjmującego w celu uzyskania, zgodnie z ustawami i innymi przepisami tego państwa, tymczasowych środków służących do ochrony praw i interesów tych obywateli, gdy osoby te z powodu nieobecności lub jakiegokolwiek innej przyczyny nie są w stanie podjąć w odpowiednim czasie obrony swych praw i interesów,
- doręczanie sądowych i pozasądowych dokumentów oraz wykonywanie rekwiizycji sądowych zgodnie z obowiązującymi umowami międzynarodowymi lub — w braku takich umów — w sposób zgodny z ustawami i innymi przepisami państwa przyjmującego.

Jak już zaznaczono, konwencja dopuszcza powierzanie urzędowi konsularnemu pełnienie także innych funkcji. Dopuszcza ona także w art. 73 zawieranie przez państwa umów międzynarodowych potwierdzających, uzupełniających lub rozwijających te postanowienia bądź rozszerzających zasięg ich stosowania.

Czynności konsula z dziedziny obrotu prawnego regulują także przepisy prawa wewnętrznego, np. w Polsce ustawa z 11.XI.1924 r. o organizacji konsulatów i czynnościach konsulów, prawo o aktach stanu cywilnego z 8.VI.1955 r., które w art. 60—62 dotyczy czynności konsulów w zakresie przyjmowania oświadczeń o zawarciu małżeństwa i innych aktów stanu cywilnego (Dz. U. z 1955 r. Nr 25, poz. 151), art. 1133 k.p.c., rozporządzenie Ministrów Sprawiedliwości i Spraw Zagranicznych z dnia 26.VIII.1966 r. w sprawie zasad i trybu zwracania się przez sądy i państwowe biura notarialne o udzielenie pomocy prawnej w międzynarodowym postępowaniu cywilnym,⁹ zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9.III.1965 r. w sprawie udzielenia przez sądy pomocy przy dochodzeniu alimentów od osób przebywających w państwach, z którymi PRL zawarła umowy dwustronne o obrocie prawnym,¹⁰ zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25.V.1970 r. — instrukcja o obrocie prawnym z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych.¹¹

⁹ Dz. U. z 1966 r. Nr 40, poz. 240.

¹¹ Dz. Urz. Min. Sprawiedliwości z 1970 r. Nr 4, poz. 14.

¹⁰ Dz. Urz. Min. Sprawiedliwości z 1965 r. Nr 2, poz. 17.

Jeśli chodzi o poszczególne czynności konsularne z omawianego zakresu, które zostały określone w dwustronnych konwencjach zawartych przez PRL z różnymi państwami, to regulują one w większości takie kwestie, jak czynności w sprawach obywatelstwa, paszportowych, wizowych itp. W tej grupie zagadnień urzędnik konsularny uprawniony jest m.in. do prowadzenia rejestru swych obywateli stale lub tymczasowo zamieszkałych w jego okręgu konsularnym, wydawania paszportów, przedłużania ich ważności, dokonywania w nich zmian, unieważniania paszportów, wydawania innych dokumentów, wydawania wiz, przyjmowania podań i oświadczeń w sprawach obywatelstwa itp.

Na podstawie zawartych konwencji urzędnik konsularny spełnia także szereg funkcji z zakresu dotyczącego przepisów stanu cywilnego, jak np. przyjmowanie oświadczeń od swych obywateli o wstąpieniu w związek małżeński, prowadzenie rejestrów urodzeń, zawieranych małżeństw, zgonów oraz wystawiania odpowiednich dokumentów. Spełnia on także funkcje dotyczące opieki i kurateli. Urzędnik konsularny może zwracać się do organów państwa przyjmującego z wnioskami o ustanowienie opieki lub kurateli dla obywatela państwa wysyłającego albo kuratora dla mienia należącego do tego obywatela, jeżeli mienie to pozostaje bez opieki. Może on zwracać się do organów sądowych lub innych państwa przyjmującego w celu podjęcia przez nie odpowiednich kroków bądź też wymienić określone osoby jako przyszłych opiekunów lub kuratorów osób albo mienia obywateli państwa wysyłającego. Jest on również uprawniony do przyjmowania na przechowanie od swych obywateli dokumentów, kosztowności, pieniędzy itp. Niektóre konwencje, np. z Francją, zastrzegają, że depozyt taki może być wywieziony z państwa przyjmującego jedynie z zachowaniem ustaw i innych przepisów tego państwa.¹²

Osobna, znaczna grupa czynności dotyczy spraw spadkowych. Urzędnik konsularny uprawniony jest w szczególności do ochrony interesów swych obywateli mających uprawnienia do spadku po osobie zmarłej w państwie przyjmującym. Może on żądać od władz państwa pobytu dostarczenia informacji dotyczących majątku i interesów swego obywatela, takich np., jak dotyczących praw do renty, należności z tytułu ubezpieczeń, udziału w spadku, odszkodowań w związku z zatrudnieniem itp. Jest on uprawniony do przejmowania i przekazywania swemu obywatelowi sum pieniędzy lub innej własności należących do masy spadkowej, chyba że sąd, który dokona podziału spadku, zarządzi inny sposób przekazania. Może on także, jeżeli przewiduje to postanowienie konwencji, współdziałać z właściwymi organami państwa przyjmującego przy podejmowaniu kroków mających na celu zapobieżenie szkodzie w odniesieniu do spadku, przy wyznaczaniu administratora lub kuratora spadku, sporządzaniu inwentarza itp.

Następną poważną grupę stanowią czynności notarialne. Zakres kompetencji z tego tytułu określają poszczególne konwencje. Konsul uprawniony jest do wykonywania jedynie tych czynności w stosunku do państwa przyjmującego, które zostały wyliczone w zawartej konwencji. W stosunkach z państwem, z którym Polska nie zawarła konwencji, konsul może wykonywać tylko te czynności notarialne, które dopuszcza ustawodawstwo wewnętrzne państwa przyjmującego lub które zgodne są ze zwyczajem międzynarodowym bądź też spotykają się z aprobatą władz tego państwa.

Tak więc wykonywanie czynności notarialnych nie może być sprzeczne ze zwyczajami międzynarodowymi¹³ i porządkiem prawnym obowiązującym w danym pań-

¹² Por. art. 37 konwencji polsko-francuskiej z 20.II.1976 r. — Dz. U. z 1977 r. Nr 19, poz. 76.

¹³ Szerzej na ten temat — por. S. Odrowąż-Wysocki: Międzynarodowe stosunki prawne Polski, Kraków—Warszawa 1939, s. 310 i nast.

stwie. Czynności notarialne sprowadzają się głównie do: przyjmowania i uwierzytelniania oświadczeń państwa wysyłającego, uwierzytelniania podpisów swych obywateli, legalizowania wszelkich dokumentów wystawianych przez organy państwa wysyłającego lub przyjmującego oraz poświadczenia odpisów i wyciągów z tych dokumentów, tłumaczenia dokumentów i uwierzytelniania zgodności tłumaczeń. Niektóre konwencje, szczególnie z państwami socjalistycznymi, jak np. z Bułgarią z 10.XI.1972 r., stypulują, że urzędnik konsularny ma prawo: „sporządzać i uwierzytelniać akty i umowy, które zawierają obywatele państwa wysyłającego, o ile akty i umowy nie są sprzeczne z ustawami i przepisami państwa przyjmującego i nie dotyczą ustanowienia lub przeniesienia praw do nieruchomości znajdujących się w tym państwie (...), sporządzać i uwierzytelniać akty i umowy bez względu na obywatelstwo osób będących stronami, o ile akty i umowy odnoszą się jedynie do mienia istniejącego w państwie wysyłającym albo dotyczą spraw, które będą realizowane w tym państwie, pod warunkiem, że akty i umowy nie są sprzeczne z ustawami i przepisami państwa przyjmującego”.¹⁴ Urzędnik konsularny może także sporządzać i uwierzytelniać dokumenty stwierdzające czynności prawne między obywatelami państwa wysyłającego i przyjmującego bądź państwa trzeciego, pod warunkiem, że mają one być wykorzystane i wywrzeć skutki prawne w państwie pobytu.

Jeśli chodzi o wewnętrzne ustawodawstwo polskie, to podstawę prawną do wykonywania czynności notarialnych przez urzędników konsularnych PRL stanowią przepisy prawa o notariacie z dnia 25.V.1951 r.¹⁵ Zgodnie z tymi przepisami czynności notarialne mogą być wykonywane na zasadzie i w granicach imiennego upoważnienia ministra spraw zagranicznych, udzielonego w porozumieniu z ministerstwem sprawiedliwości. Należy zaznaczyć, że ustawa z 11.XI.1924 r. o organizacji konsulatów i czynnościach konsulów, która do tej pory obowiązuje, nie uregulowała tych czynności (zakładając tylko wydanie szczegółowych przepisów w tej mierze). Na podstawie tych upoważnień urzędnicy konsularni PRL mogą, w zasadzie, dokonywać następujących czynności: uwierzytelniać podpisy i znaki ręczne, stwierdzać zgodność odpisów z oryginałami dokumentów oraz zgodność przekładów dokumentów z języka obcego na polski i odwrotnie. Upoważnienia te mają charakter imienny i dotyczą urzędnika pracującego w danym urzędzie konsularnym PRL. Co się tyczy wykonywania innych określonych czynności, to upoważnienia wydawane są wyjątkowo i indywidualnie, np. gdy leży to w interesie obywatela polskiego, a prawo miejscowe nie zna formy aktu notarialnego.

Zasadą ogólną jest, że akty i dokumenty uwierzytelnione lub zalegalizowane przez urzędnika konsularnego mają w państwie urzędowania taką samą ważność i moc dowodową jak dokumenty uwierzytelnione lub zalegalizowane przez sądy lub inne właściwe organy państwa przyjmującego. Konwencje konsularne zamieszczają jednak zazwyczaj zastrzeżenie, zgodnie z którym organy państwa przyjmującego są zobowiązane do uznawania ważności tych dokumentów tylko w takim zakresie, w jakim nie są one sprzeczne z ustawami i przepisami tego państwa.

Poważny zespół czynności konsularnych związany jest z rekwizycjami i doręczeniem pism sądowych, wykonywanymi w ramach międzynarodowej pomocy prawnej.

Rekwizycja sądowa sprowadza się głównie do przesłuchiwania stron, świadków i biegłych oraz dostarczania aktów sądowych. Nie obejmuje więc wniosków o doręczenie. Postępowanie w ramach rekwizycji sądowej odbywa się na prośbę jed-

¹⁴ Dz. U. z 1973 r. Nr 24, poz. 138.

¹⁵ Tekst jednolity: Dz. U. z 1963 r. Nr 19, poz. 106; zm.: Dz. U. z 1964 r. Nr 41, poz. 278 i Nr 52, poz. 318 oraz z 1974 r. Nr 50, poz. 317.

nego państwa (sąd wzywający) przez sądy lub inny organ drugiego państwa w granicach jego terytorium.¹⁶ Podstawą prawną — w stosunkach Polski z zagranicą — do dokonywania rekwizycji i doręczania pism sądowych stanowią przepisy wewnętrzne PRL, umowy dwustronne, konwencja haska z 1954 r. o procedurze cywilnej, a z państwami, z którymi Polska nie uregulowała tych spraw na podstawie umów, pomoc ta odbywa się na zasadzie zwyczajowego świadczenia sobie wzajemnych usług w tym względzie. Jeśli chodzi o ustawodawstwo wewnętrzne PRL, to podstawę do dokonywania rekwizycji i doręczania pism sądowych stanowią artykuły 1133, 1134, 1135 i 1136 k.p.c., które szczegółowo regulują zakres przedmiotowy i podmiotowy rekwizycji sądowej również w odniesieniu do urzędów konsularnych. Kwestie te reguluje szczegółowo także rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości i Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 26.VIII.1966 r.¹⁷ Działalności urzędów zagranicznych PRL, a więc również urzędów konsularnych, dotyczy w omawianych aspektach zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25.V.1970 r. — Instrukcja o obrocie prawnym z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych.¹⁸

Ustawa z 11.XI.1924 r. o organizacji konsulatów i czynnościach konsulów stanowi w art. 18, że na wezwanie władz sądowych polskich konsulowie przesłuchują strony, świadków i znawców bez przysięgi i pod przysięgą, dokonują doręczeń, wezwań, pokwitowań itp., przestrzegają trybu postępowania i formy obowiązujących władzę wzywającą, o ile rozporządzenia nie dopuszczają wyjątków; czynności konsulów i sporządzane przez nich protokoły w tym zakresie mają tę samą moc i skutki, co czynności i protokoły właściwych władz sądowych.

Konwencje konsularne zawierane przez Polskę, podobnie jak konwencja haska z 1954 r., dopuszczają realizację wniosków rekwizycyjnych o przesłuchanie i doręczanie pisma sądowego przez urzędnika konsularnego jedynie w stosunku do obywateli polskich, a w razie doręczenia pism sądowych, pod warunkiem, że odbiorca jest gotów takie pismo dobrowolnie przyjąć.¹⁹

Tak więc obecnie podstawą prawną do doręczania pism sądowych przez urzędy konsularne PRL jest bądź konwencja konsularna, umowa o obrocie prawnym lub w razie ich braku — konwencja haska z 1954 r. Akty te regulują między innymi formę i sposoby oraz inne wymagania związane z przekazywaniem pism procesowych, w tym ilość załączników, sprawę tłumaczenia itp. Określają one także sposób formułowania wniosków o przesłuchanie stron, świadków i biegłych.

Urzędy konsularne spełniają funkcje usługowe w stosunku do sądów w zakresie nadsyłania na ich wnioski różnych dowodów rzeczowych, jak dokumentów, wzorów itp., ustalania adresów osób przebywających czasowo lub stale za granicą.

Konsul uprawniony jest zazwyczaj także do pełnienia funkcji urzędnika stanu cywilnego, w tym sporządzania aktów urodzenia, aktów zgonu obywateli państwa

¹⁶ Szerzej na ten temat — E. Wierzbowski: Międzynarodowy obrót prawny w sprawach cywilnych, Warszawa 1971, s. 169 i nast.

¹⁷ Dz. U. z 1966 r. Nr 40, poz. 240.

¹⁸ Dz. Urz. Min. Sprawiedliwości z 1970 r. Nr 4, poz. 14.

¹⁹ Zasada dobrowolności zeznawania znalazła podkreślenie m.in. w art. 25 pkt h konwencji konsularnej polsko-amerykańskiej, który głosi, że urzędnik konsularny ma prawo w swoim okręgu konsularnym m.in. „przyjmować od obywateli państwa wysyłającego, na zasadzie dobrowolności, zeznania na wezwanie sądów i innych organów tego państwa oraz przyjmować od takich obywateli przysięgę lub przyrzeczenie, odpowiednio do obowiązującego prawa państwa wysyłającego” (Dz. U. z 1973 r. Nr 30, poz. 173). Możliwość realizacji wniosków rekwizycyjnych przez urzędników konsularnych na zasadzie dobrowolności i bez ograniczenia do obywateli państwa wysyłającego przewiduje również konwencja polsko-brytyjska z 26.VIII.1931 r. w przedmiocie postępowania w sprawach cywilnych i handlowych.

wysyłającego, udzielania ślubów w wypadku, gdy co najmniej jedna osoba ma obywatelstwo państwa wysyłającego, pod warunkiem jednak, że nie zakazują tego przepisy państwa przyjmującego.²⁰

Istnieje także szereg funkcji konsula w zakresie prawnoadministracyjnym, jak wydawanie różnych zaświadczeń, np. świadectwa zdolności do zawarcia małżeństwa lub o posiadaniu lub ustaniu obywatelstwa, udzielanie pożyczek i zapomóg, wystawianie paszportów i wiz, zaświadczeń celnych, zaświadczeń na przewóz zwłok itd.

Ważnym uprawnieniem konsula w tej dziedzinie jest prowadzenie rejestru i ewidencji obywateli państwa wysyłającego, przebywających stale lub czasowo w granicach okręgu konsularnego.²¹ Konsul uprawniony jest m.in. do przyjmowania i uwierzytelniania oświadczeń obywateli państwa wysyłającego oraz wydawania im odpowiednich dokumentów, sporządzania, uwierzytelniania i przechowywania w depozycie testamentów i innych dokumentów stwierdzających jednostronne czynności prawne obywateli państwa wysyłającego.

Obecnie funkcje urzędów konsularnych w dziedzinie obrotu prawnego — ze względu na ich wielką różnorodność będącą odbiciem różnorodności warunków i charakteru stosunków z danym państwem — nie są, a raczej nie mogą być praktycznie skodyfikowane w jednym akcie prawnym. W praktyce polskiej udaną próbą takiego skomasowania omawianych funkcji jest obowiązująca do chwili obecnej wspomniana już ustawa z dnia 11.XI.1924 r. o organizacji konsulatów i czynnościach konsułów, która jednak na skutek upływu czasu i zmian w życiu międzynarodowym straciła częściowo na aktualności. Do takich funkcji można z pewnością zaliczyć przewidzianą w niej możliwość przyjmowania przez konsula urzędu sędziego polubownego,²² pełnienie funkcji sądownictwa bezspornego w sprawach spadkowych oraz opieki i kurateli nad obywatelami polskimi. Ustawa ta przewiduje jednak cały szereg funkcji z omawianego zakresu, które mimo upływu czasu zachowują swą przydatność. Do czynności tych zaliczyć należy takie klasyczne funkcje, jak legalizacja dokumentów, pełnienie funkcji urzędników stanu cywilnego, pełnienie czynności notariuszy itp.

Z pewnością przygotowywana nowelizacja tej ustawy będzie dobrą okazją do uwzględnienia w nowej ustawie czynności najbardziej charakterystycznych dla współczesnej praktyki konsularnej z zakresu obrotu prawnego z zagranicą. Za komasacją w jednym akcie prawnym najważniejszych funkcji i czynności z zakresu obrotu prawnego z zagranicą przemawia także to, że oprócz ich wielkiej różnorodności obejmują one wiele dziedzin współczesnych stosunków międzynarodowych i porozrzucone są po różnych aktach prawnych oraz formułowane są nierządkiem w sposób niejednolity. Z wyżej wspomnianych względów nie będzie można np. wymienić i określić w ustawie wszystkich funkcji i czynności występujących w praktyce konsularnej w omawianym zakresie. Praktyka ta jest zbyt bogata i podlega ciągłym zmianom i ewolucji. Dokonanie jednak takiej nowelizacji jest rzeczą konieczną i służyć będzie bez wątpienia sprawie doskonalenia funkcjonowania obrotu prawnego z zagranicą.

²⁰ Wyjątek stanowi np. art. 35 konwencji konsularnej polsko-francuskiej, który zezwala kierownikowi urzędu konsularnego przyjmować oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński pod warunkiem, że obie strony zawierające małżeństwo są wyłącznie obywatelami państwa wysyłającego (Dz. U. z 1977 r. Nr 19, poz. 76).

²¹ Zob. K. Libera: *Zasady międzynarodowego prawa konsularnego*, Warszawa 1960, s. 476 i dalsze.

²² Ustawa w art. 18 przewiduje m.in., że ugody zawarte przed konsulem w przedmiocie roszczeń prywatnoprawnych mają moc ugód sądowych zawartych przed sądami polskimi.